

6. История всемирной литературы : в девяти томах. – Том третий. – М. : Наука, 1985. – 816 с.
7. Ленарчич А. Жига Герберштейн: Его среда и время / Андрей Ленарчич // Герберштейн и его “Записки о Московии”. – Спб. : Алетейя, 2010. – С. 13-79.
8. Малейн А. От переводчика / А.И. Малейн, А.В. Назаренко // Герберштейн С. Записки о Московии. – М. : Издательство МГУ, 1988. – С. 46-49.
9. Наливайко Д. Україна в рецепції західних гуманістів XV-XVI ст. / Дмитро Наливайко // Європейське Відродження та українська література XIV-XVIII ст. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 3-39.
10. Січинський В. Чужинці про Україну : видання п'яте / Володимир Січинський. – Авґсбург : Видання Петра Павловича, 1946. – 118 с.
11. Хорошкевич А. Герберштейниана сьогодні / Анна Хорошкевич // Герберштейн и его “Записки о Московии”. – Спб. : Алетейя, 2010. – С. 107-118.
12. Хорошкевич А. Герберштейн о России / Анна Хорошкевич // Герберштейн и его “Записки о Московии”. – Спб. : Алетейя, 2010. – С. 127-160.
13. Хорошкевич А. Сигизмунд Герберштейн и его “Записки о Московии” / А.Л. Хорошкевич // Герберштейн С. Записки о Московии. – М. : Издательство МГУ, 1988. – С. 7-45.
14. Янин В. Записки Герберштейна и будущее России и Европы / В.Л. Янин // Герберштейн и его “Записки о Московии”. – Спб. : Алетейя, 2010. – С. 9-10.

Summary. The article characterizes historical and literary tradition to proclaim the cultural and historical heritage of the Kievan Rus as an exclusively Russian state and culture legacy. On the example of the reception “Notes on Muscovy” by Z. Herbershtein author argues that the Russian researchers formulate anti-scientific position due to distortion of facts, arbitrary interpretation of the text sources, unsubstantiated word-juggling concepts, and so on.

Keywords: Kievan Rus, Rus, “Russkie”, Muscovia, Russia, imperial thinking, travel essay.

УДК 81'373.7 – 115[=161.1+ =111]

Н.Ф.Венжинович

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ БІЛИЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена аналізу фразем із компонентом білий в українській та російській мовах. У результаті проведеного наукового пошуку авторка доходить висновку про те, що досліджувані мовні одиниці яскраво представляють особливості національно-культурної специфіки світосприйняття українців та росіян.

Ключові слова: фразеологізм, компонент білий, національно-культурна специфіка, світосприйняття українців і росіян.

Сучасні наукові дослідження з фразеології спираються на фундаментальні праці відомих учених [див., напр., 4; 5; 8; 11]. Проте нині вони все більше звернені у бік людини – творця і носія неповторних мовних перлин, які мають назву фразеологізми. Як і О.О.Селіванова, вважаємо, що одним із головних напрямків досліджень у галузі фразеології є етнопсихолінгвістичні й лінгвокультурологічні студії фразеосистем як відбитків етносвідомості, специфіки національного характеру, матеріальної та духовної культури народів, а також порівняльно-типологічний аналіз фразеологізмів споріднених мов, спрямований на встановлення типологічних особливостей знакової фіксації культурного досвіду народів [9, 770].

Цілком погоджуємося з думкою М. Алефіренка, який стверджує, що діалог культур і мов в умовах європейської інтеграції набуває особливої значущості [1,147]. Перш за все, осмислення потребує проблема універсального й унікального в мові й культурі. Приховане бажання кожного народу, увійшовши в загальноєвропейський культурний простір, зберегти глибинні зв'язки з аретипом материнської культури. Учений вважає, що когнітивно-семіологічний підхід до порівняльного вивчення стійких виразів близькоспоріднених мов характеризується цілим рядом аспектів [1, 49].

Наукові студії з фразеології є багатовекторними, проте найцікавіше, на наш погляд, спостерігати такі мовні явища у порівнянні їх використання в різних мовах із погляду

національно-культурної специфіки. Адже у фразеологічних одиницях закладений віковичний досвід народу, його звичаї, традиції, у цілому культурні надбання. Ми ставимо собі за мету проаналізувати особливості національно-культурної специфіки стійких фразеологічних виразів із компонентом *білий*, залучивши матеріал із української та російської мов. Попри те, що в українців та росіян як слов'янських народів є чимало спільних надбань у цій царині [див., напр., 1; 6; 7; 9], робимо спробу простежити як спільні, так і відмінні риси репрезентації світу за допомогою фразем представниками українського та російського етносів. У нашому дослідженні ми послуговуємося розумінням фразеологізму В.Д. Ужченком і Д.В. Ужченком як надслівної, семантично цілісної, відносно стійкої, відтворюваної і переважно експресивної одиниці, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію [12, 26].

Уважаємо, що наш науковий пошук є новим, оскільки дотепер таке дослідження спеціально не проводилося. Джерельною базою для нас слугували [3; 10; 13]. У межах статті наведемо найбільш репрезентативні приклади з двох мов, які дадуть можливість, на нашу думку, реалізувати поставлену нами мету, виконати задекларовані завдання, зробити певні висновки та узагальнення.

Білий колір – символ невинності, чистоти й радості. Він – нейтральний, у ньому – чарівна сила денного сонячного світла, що виражає спорідненість із Божественною силою. Білий колір несе в собі всю гаму веселкових кольорів, на які розпадається, коли зустрічається з чистими краплями небесної води. У білих кольорах служиться Служба Божа на Різдво Христове, Вознесіння і Преображення Господнє, а також на Благовіщення і ранкова служба на Великдень. У знак того, що людина приходить у світ для світлих справ, обряд хрещення здійснює священник, одягнутий у білі ризи. Тож білий колір – символ створеного Богом світу, в якому – ромаїття явищ, як ромаїття кольорів у білому кольорі.

Із ним пов'язане все видиме, осяяне небесним світлом. У давнину – це колір Білобога, а також ангелів, святих і праведників. Білий колір і небесне світило – поняття символічно однозначні, бо з ними пов'язані: сторона світу – Схід, пора року – весна, пра доби – ранок, а напрям руху – тільки вперед, бо попереду чекає світле й радісне, що нам приносить Сонце. Білий колір – осереддя світлого “правого” світу [2, 690-691].

У процесі дослідження ми спостерегли широкий спектр відтворення дійсності у фраземах із компонентом *білий*.

Це, зокрема: укр. *білий світ* – 1. Життя у всіх його проявах. 2. Все навколишнє [10; 632]; рос. *белый свет* – тс [13, 1:45]; *біла пляма* – 1. Непізнаний, невивчений район, край, необжита місцевість і т.ін. 2. Недосліджене, маловивчене питання [10, 521- 522]; рос. *белое пятно* – тс [13, 1: 45]; *аж білий світ крутиться обертом в очах* – 1. Хто-небудь відчуває головокружіння від втоми, хвороби, болю. 2. хто-небудь втрачає здатність чітко мислити, правильно сприймати дійсність через сильне хвилювання, радісні чи сумні події. 3. Хто-небудь сп'янів [10, 631-632]; рос. *белый свет не мил* – тс [13, 1: 45]; *зав'язати білий світ* – 1. Зробити кого-небудь нещасним, позбавити радості і т.ін. 2. Змарнувати комусь кращі роки життя, зробити їх безрадісними (переважно через нещасливе заміжжя, одруження) [10, 240]; *на світ білий не хочеться дивитись* – життя не мило, не хочеться жити від туги, горя і т ін. [10, 196]; *занудити білим світом* – 1. Перебувати в стані апатії, знемагати від бездіяльності, нудьгувати. 2. Перебувати в стані тривоги, неспокою, втомлюватися від журби, туги за ким-, чим-небудь, без когось, чогось. 3. Жити в тяжких умовах, не відчуваючи сенсу життя, животіти. 4. Бути незадоволеним життям, відчувати нехоть до життя [10, 442]; *білі руки ламати* – жєстами, виглядом виражати переживання, страждання, хвилювання; побиватися, плакати [9, 325]; рос. *ломать руки* – тс (без компонента *білий*) [13, 2:274]; *за сльозами світу білого не бачити* – нестримно, весь час плакати [10, 23]; рос. *невзвидеть белого света* – тс [13, 1: 45]; *світ білий замкнувся* – 1. Хто-небудь помер, загинув. 2. Хто-небудь втратив інтерес, став байдужим до життя [10, 633]; рос. *оставляют, оставит белый мир* – тс [13, 1:45]; *у білий світ як у копійку* – не туди, куди слід, навмання [10, 634]; *білими нитками шитий* – невміло, погано замаскований, виконаний і т.ін. [10, 775]; рос. *белыми нитками шитый* – тс [13, 1: 45]; *білі мухи* – сніг, сніжинки [10, 413]; рос. *белые мухи* – про сніжинки, які падають рідко, перший сніг [13, 1:45]; *із білого світу до темної ночі* – від ранку до вечора, весь день [10, 636]; рос. *до белого света* – тс [13, 1:45]; *до білого волосся* – до старості [10, 123]; *казка про білого бичка* – що-небудь вигадане, надумане, нереальне [10, 285]; рос. *сказка про белого бычка* – тс [13, 1:45]; *як з білої гарячки* – не зовсім осмислено, необдуманно, згарячу [10, 147]; рос. *как с белой горячки* – тс [13, 1: 43]; *чорним по білому* – цілком чітко, зрозуміло [10, 766]; *черным по белому* – тс [13, 1:45]; *видавати, видати біле за чорне* – виставляти що-небудь іншим, зовсім протилежним [10, 67]; *называть черное белым* – тс [13, 1:45]; *біла ворона* – той, хто виділяється серед інших чимсь незвичайним, зовсім не схожий на інших [10, 125]; рос. *белая ворона* – тс [13, 1: 44]; *біла кість*, *зневажл.* – люди знатного походження, привілейованого стану [10, 298]; рос. *белая кость, косточка* – тс [13, 1: 44].

Наші спостереження підтверджують думку про те, що у досліджуваних нами фразеологічних одиницях активно використовується просторова метафора для позначення об'єктів і явищ інтелектуальної діяльності людини [2, 36]. Образи фразеологізмів співвідносяться також із кольоровим кодом культури, тобто зі сукупністю назв-кольоропозначень, які мають певну символіку в окультуреному світосприйнятті. Білий колір є одним із найбільш багатозначних і символічно насичених кольорів у міфологічних уявленнях різних народів. Наш матеріал подемонстрував чималу кількість адекватних відповідників фразеологізмів із компонентом *білий* як у російській, так і в українській мові. Ми зафіксували в українській мові декілька фразем із компонентом *білий*, які відсутні в російській мові і навпаки. Найбільшою виявилася тематична група на позначення почуттів людини, її переживань; фіксуємо в обидвох мовах стійкі вирази на позначення фізичного, емоційно-фізичного стану людини. Зазначені фраземи відтворюють також час дії, спосіб дії, вчинки людини, їх соціальну приналежність, стан природи тощо. Ми виокремили синонімічні ряди, вказали на багатозначні фраземи як в українській, так і в російській мовах.

Проведене дослідження спонукає нас до поглибленого вивчення так званих “кольорових” фразеологізмів, що, на нашу думку, збагатить сучасну науку новими фактами і новим змістом подальших наукових студій стійких виразів у контексті антропоцентричної парадигми.

Список використаних джерел

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм. Монография / Н. Ф. Алефиренко. – М.: ООО Изд-во “Элпис”, 2008. – 271 с.
2. Багнюк Анатолий. Символы украинства. Художньо-інформаційний довідник / Анатолий Багнюк. – Тернопіль: Новий колір, 2008. – 828 с.
3. Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий / Отв. ред. В.Н.Телия. – 2-е изд., стер. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2006. – 784 с. (Фундаментальные словари).
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В.Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
5. Ларин Б. История русского языка и общее языкознание: Избр. работы / Б.Ларин. – М., 1977. – 224 с.
6. Мелерович А.М. Соотношение фразеологических моделей с когнитивными структурами в системе языка и речи / А.М.Мелерович // Фразеологизм и слово в национально-культурном дискурсе (лингвистический и лингвометодический аспекты): Международная научно-практическая конференция, посвященная юбилею д.ф.н., проф. А. М. Мелерович (Кострома, 20–22 марта 2008 г.). – М.: ООО “Издательство “Элпис”, 2008. – С.29–34.
7. Мокиенко В.М. Образы русской речи: Историко-этимологические очерки фразеологии / В. М. Мокиенко. – СПб: Фолио-Пресс, 1999. – 464 с.
8. Русская фразеология. Историко-этимологический словарь: ок. 6000 фразеологизмов / СПбГУ; Межкаф. словарный кабинет им. Б.А.Ларина / А.К.Бирих, В.М.Мокиенко, Л.И.Степанова // под ред. В.М.Мокиенко. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Астрель: АСТ: Люкс, 2005. – 926 [2] с.
9. Селіванова Олена. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Монографія / Олена Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
10. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М.Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.
11. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н.Телия. – М.:Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288с.
12. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови. Підручник / В.Д.Ужченко, Д.В.Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
13. Фразеологический словарь современного русского языка / Под ред. проф. А.Н.Тихонова // Сост. А.Н.Тихонов, А.Г.Ломов, А.В.Королькова. Справочное издание: В 2т. – М.: Флинта:Наука, 2004. – 832 с.

Summary. The article focuses on the analysis of the phrasemes with the component white in Ukrainian and Russian. As a result of the scholarly study the author draws a conclusion that language units under study vividly represent the peculiarities of national and cultural specificity of world perception, characteristic for Ukrainians and Russians.

Key words: phraseologism, the component white, national and cultural specificity, world perception of Ukrainian and Russian.